

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ต้นแบบการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทย” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาวิจัยและเก็บข้อมูลจากศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดซึ่งเป็นสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดที่มีการบริหารจัดการที่ดีและมีผลงานดีเด่น ซึ่งประเมินโดยคณะกรรมการที่แต่งตั้งโดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยเฉพาะศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทย ภูมิภาคละ 1 ศูนย์ ได้แก่ ภาคเหนือ ศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดเชียงใหม่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดนครราชสีมา ภาคกลาง ศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดนนทบุรี ภาคใต้ ศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดนครศรีธรรมราช

การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการวิเคราะห์รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์รายบุคคล การสังเกตการณ์และการสนทนากลุ่มแบบเจาะจง จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทั้ง 4 ระดับ อันประกอบไปด้วย 1) ระดับผู้อำนวยการกลุ่มงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ 2) ระดับผู้บริหารศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัด 3) ระดับผู้ปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 4) กลุ่มนักวิชาการ ได้แก่ นักวิชาการที่เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยและนักวิชาการศาสนา รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 23 คน โดยมีปัญหาการวิจัย คือ ต้นแบบการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทย มีลักษณะเป็นอย่างไร และมีวัตถุประสงค์ในการวิจัย คือ เพื่อศึกษาลักษณะการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทย ปัจจัยที่เอื้อต่อการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทย เพื่อเสนอต้นแบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทย ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 ส่วน รายละเอียดดังนี้

- 5.1 สรุปผลการวิจัย
- 5.2 การอภิปรายผลการวิจัย
- 5.3 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

5.1 สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ แบ่งการนำเสนอได้เป็น 3 ส่วน คือ 1. ผลการศึกษา ลักษณะการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทย 2. ผลการศึกษาปัจจัยที่เอื้อต่อการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทย 3. ผลการวิเคราะห์เพื่อเสนอต้นแบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทย

5.1.1 สรุปผลการศึกษาลักษณะการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทย

1. การวางแผน

การดำเนินงานตามแผนแม่บทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ.2554-2559 และแผนยุทธศาสตร์ขององค์กร ทำให้เห็นรูปแบบการปฏิบัติงานตามแผนของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทยชัดเจนยิ่งขึ้น มีการนำแผนที่วางไว้มาปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมขององค์กร ให้ความสำคัญทั้งด้านการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบและให้สอดคล้องกับพันธกิจและวัตถุประสงค์ขององค์กร

การกำหนดแผนในการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นั้น แต่ละศูนย์ต้องกำหนดให้สอดคล้องกับแผนแม่บทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กำหนดกลุ่มเป้าหมายในการนำหลักธรรมไปสู่ผู้ฟัง การติดตามและประเมินผล ก็ควรมีในแผนการปฏิบัติงานเช่นกัน

2. การจัดองค์กร

โครงสร้างการจัดองค์กรของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทยทั้ง 4 ศูนย์ ควรมีโครงสร้างการจัดองค์กรที่เด่นชัด มีผู้บริหาร กรรมการ มีคณะกรรมการทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ อีกทั้งมีส่วนราชการและองค์กรเครือข่ายที่มีส่วนร่วมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรมีเป้าหมาย นโยบาย และแผนงานในการดำเนินงานให้ชัดเจน เพื่อให้การบริหารองค์กรดำเนินไปด้วยความราบรื่นและมีประสิทธิภาพ และต้องระบุน้ำที่ ความรับผิดชอบของบุคลากรแต่ละคนให้ชัดเจน การประสานงานในองค์กรและการสื่อสารที่ดี จะทำให้ศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทยมีโครงสร้างองค์กรที่สมบูรณ์แบบและยั่งยืนต่อไป

3. นโยบายการเผยแผ่

เพื่อแสดงความมุ่งมั่นต่อการบริหารจัดการองค์กร ศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย ทั้ง 4 ศูนย์ ได้กำหนดค่านโยบายกำกับดูแลองค์กรประกอบด้วยนโยบายหลักคือ สนับสนุนส่งเสริมการพัฒนาวัดให้มีสภาพแวดล้อมที่ดีเป็นศูนย์กลางของชุมชน สามารถปลูกฝังให้

ประชาชนเข้าใจและนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข และส่งเสริมการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน โดยการกำหนดเกณฑ์การพัฒนา วัดตามมาตรฐานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และจัดทำระบบประกันคุณภาพวัดในพระพุทธศาสนาให้เป็นมาตรฐาน

มีการระดมความร่วมมือจากทุกภาคส่วนให้เข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมในการทำนุบำรุงและคุ้มครองพระพุทธศาสนา รวมทั้งการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมคุณภาพขององค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และส่งเสริมการสร้างเครือข่ายในการบริหารจัดการองค์กรให้เป็นระบบ

4. พัฒนาศักยภาพผู้เผยแผ่

ศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดทั้ง 4 ศูนย์ ได้มีการส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีอุดมการณ์ ความรู้ ความสามารถมีทักษะและวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปอบรมสั่งสอนประชาชนให้นำไปประยุกต์ใช้ในการประกอบสัมมาชีพและดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข สอดคล้องกับแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกันระดมความคิดช่วยพัฒนาวิชาการด้านการเผยแผ่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ประสบการณ์ปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่ มีข้อมูลแนวทางในการส่งเสริมพัฒนาปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพและการแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานได้อย่างถูกต้อง เหมาะสมกับสถานการณ์ด้านพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน

มีการพัฒนาศักยภาพอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องบนพื้นฐานความเป็นธรรม เสมอภาคและสร้างจิตสำนึกให้ปฏิบัติงานอย่างมีคุณธรรมและจริยธรรม จัดทำแผนพัฒนาศักยภาพ โดยการพัฒนาความรู้ความสามารถเสริมทักษะให้แก่บุคลากรทุกระดับ โครงการปฏิบัติธรรมของเจ้าหน้าที่ในองค์กร เพื่อให้บุคลากรมีคุณธรรม จริยธรรมตามหลักศาสนาและนำไปใช้ในการปฏิบัติงานได้จริง

5. วิธีการเผยแผ่

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน มีเป้าหมายเพื่อมุ่งเน้นให้พุทธศาสนิกชนมีความรู้และมีความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องและนำหลักธรรมคำสอนมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตในปัจจุบันเพื่อประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตเผยแผ่ที่ปฏิบัติงานด้านเผยแผ่ของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัด ในปัจจุบันเป็นไปในรูปแบบการเผยแผ่เชิงรุกมากกว่าเชิงรับ เพราะสังคมปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันจึงควรประยุกต์ใช้เข้ากับยุคสมัยด้วยการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีในการเผยแผ่ ซึ่งมีวิธีการเผยแผ่หลากหลายวิธีด้วยกันขึ้นอยู่กับความถนัดของแต่ละบุคคล สามารถจำแนกวิธีการเผย

แผ่ได้ดังนี้ การเทศนาธรรม การปาฐกถาธรรม อภิปรายธรรม สันทนาธรรม การสอนกรรมฐาน การสอนแบบประยุกต์

การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้อยู่ในจิตใจของพุทธศาสนิกชน มุ่งเน้นให้ตระหนักถึงความ เป็นชาวพุทธ สร้างความเชื่อมั่นและสร้างศรัทธาในพระพุทธานุภาพให้เกิดขึ้นกับพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย มุ่งเน้นประโยชน์สุขแก่ชนหมู่มาก เป้าหมายการเผยแผ่เชิงรุกผู้วิจัยได้จำแนกไว้ 3 ประการ คือ 1.) การศึกษา หมายถึงการเรียนรู้การพัฒนา เป้าหมายด้านการศึกษาเน้นเป็นการมุ่งเน้นให้พุทธศาสนิกชนได้ศึกษาถึงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้รู้แจ้งอย่างแท้จริง โดยเฉพาะเรื่องไตรสิกขา ซึ่งเป็นหลักในการดำรงชีวิต มีศีลสิกขา จิตตสิกขาและปัญญาสิกขา เมื่อพุทธศาสนิกชนได้ศึกษาเรื่องไตรสิกขาอย่างแท้จริงแล้ว จะทำให้วิถีการดำเนินชีวิตสามารถพัฒนาและเป็นไปอย่างสันติสุข 2.) ด้านศาสนา การส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เรียนรู้ศาสนพิธี พิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา รู้จักแบบแผนระเบียบ วิธีการปฏิบัติตนและเพื่อสร้างศาสนทายาทให้เกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนา อันจะเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและความยั่งยืนทางพระพุทธศาสนาสืบต่อไป 3.) ด้านวัฒนธรรม เป้าหมายการเผยแผ่เชิงรุกด้านวัฒนธรรม เป็นไปเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ตระหนักถึงคุณค่าทางประเพณีวัฒนธรรมไทย ซึ่งวัฒนธรรมนั้นมีอิทธิพลต่อความเชื่อ ค่านิยมและพฤติกรรมของคนในสังคม

6. เทคโนโลยี

ศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดทั้ง 4 ศูนย์ มีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เพื่อการบริหารจัดการองค์กรให้มีประสิทธิภาพ รวมทั้งการสนองงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ มีการพัฒนาระบบข้อมูลโดยนำเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัยมาใช้ในการปฏิบัติงาน จัดทำระบบฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่ให้ทันสมัยเพื่อให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลได้ง่าย สนับสนุนให้บุคลากรผู้ปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่ได้ใช้เทคโนโลยีเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งด้านสื่อมวลชน คือ เผยแผ่ผ่านสื่อ Internet และการเผยแผ่ผ่านสื่อชุมชน มีวิทยุชุมชน เสียงตามสายในชุมชน เพื่อให้เข้าถึงประชาชนทุกกลุ่มเป้าหมาย

5.1.2 สรุปผลการศึกษาปัจจัยที่เอื้อต่อการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทย

1. สภาพแวดล้อมองค์กร

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดทั้ง 4 ศูนย์ เป็นการตรวจสอบสมรรถนะขององค์กรที่จะช่วยบ่งชี้ถึงจุดแข็งที่จะใช้ให้เป็นประโยชน์ กับจุดอ่อนที่จะต้องแก้ไข ถึงแม้ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกอาจมีโอกาหรือพบปัญหาอุปสรรคใน

การบริหารจัดการองค์กร แต่ถ้าหากภายในองค์กรขาดความพร้อม การดำเนินงานก็ยากที่จะประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายได้

สรุปปัจจัยที่เอื้อต่อการบริหารจัดการศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดทั้ง 4 ศูนย์ ปัจจัยภายในพิจารณาตัวแบบ 7 ปัจจัย ซึ่งเป็นปัจจัยเชิงบวกที่เป็นจุดแข็งในการบริหารจัดการองค์กร มีระบบ (System) โครงสร้าง (Structure) กลยุทธ์ (Strategy) บุคลากร (Staff) ทักษะ (Skill) สไตล์ (Style) และค่านิยมร่วม (Shared valued) พบว่า ศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดทั้ง 4 ศูนย์ มีโครงสร้างองค์กร ปฏิบัติงานตามแผน มีการพัฒนาทักษะบุคลากรให้มีพร้อมในการปฏิบัติงานและการสร้างค่านิยมร่วมภายในองค์กรให้บุคลากรมีความสามัคคีกัน ทำงานเป็นทีมให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร

จุดอ่อนที่พบ ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและฐานข้อมูลที่มีอยู่ยังขาดประสิทธิภาพ การสร้างทัศนคติของบุคลากรที่มีต่อองค์กรยังไม่ประสบผลสำเร็จ การติดต่อประสานงานภายในองค์กรยังล่าช้า การติดตามประเมินผลยังขาดประสิทธิภาพ ซึ่งยังคงเป็นจุดอ่อนของการบริหารจัดการศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทยที่ยังพบอยู่

ส่วนสภาพแวดล้อมภายนอกเป็นการเพิ่มโอกาสในการประสานงานกับเครือข่ายในการดำเนินงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีการเสนอแบบแผนในการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ชัดเจน ส่วนอุปสรรคที่พบถึงแม้ว่ามีระบบการวางแผนที่ดี มีการติดตามผล แต่ความซับซ้อนในการทำงานยังเป็นปัญหาขององค์กร เป้าหมายในการทำงานร่วมกับองค์กรเครือข่ายยังไม่ชัดเจนเท่าที่ควร

2. ความสัมพันธ์ทางสังคม

ศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดทั้ง 4 ศูนย์ พบว่า การมีปฏิสัมพันธ์ภายในองค์กรระหว่างบุคลากรด้วยกันเป็นไปในรูปแบบเชิงแลกเปลี่ยน ฟังพาอาศัย เกื้อกูลกัน ทำกิจกรรมที่ส่งเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวในองค์กร

ความสัมพันธ์กับองค์กรเครือข่ายพบว่ามี การประสานงานในด้านการจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีวัฒนธรรมจังหวัด เปรียญธรรมจังหวัด และองค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมดังกล่าวงานด้านเผยแผ่ประสบผลสำเร็จ แต่ก็มีบางศูนย์ที่การประสานงานกับองค์กรเครือข่ายการดำเนินงานยังไม่เป็นรูปธรรม ขาดการสื่อสารที่ดีทำให้การดำเนินงานด้านการเผยแผ่ล่าช้า ความสัมพันธ์กับองค์กรเครือข่ายถือว่าสำคัญต่อศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัด การดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จก็ต้องอาศัยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาร่วมทำกิจกรรมดังกล่าว

5.1.3 สรุปผลการวิเคราะห์เพื่อเสนอต้นแบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทย

จากการศึกษาข้อมูลร่วมของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทย ในด้านลักษณะการบริหารจัดการ และปัจจัยที่เอื้อต่อการบริหารจัดการของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทย จึงสามารถนำมาสรุปเป็นต้นแบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพดังนี้

1. กระบวนการบริหารจัดการ (Management)

การวางแผน คือ การบริหารจัดการศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทย เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประสบผลสำเร็จ การวางแผนเป็นอีกกลไกหนึ่งในการขับเคลื่อนองค์กรให้บรรลุเป้าหมาย เป็นไปตามแผนยุทธศาสตร์การบริหารจัดการและการเผยแผ่ ของศูนย์เผยแผ่แต่ละจังหวัด และต้องสอดคล้องกับแผนแม่บทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้จัดทำขึ้น

การจัดการองค์กร คือ การกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคลากรให้ชัดเจน มีแบบ โครงสร้างองค์กร มีเป้าหมาย นโยบายและแผนการดำเนินงาน

นโยบาย คือ การดำเนินงานตาม โครงสร้างองค์กรและแผนที่วางไว้ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ขององค์กร การสนับสนุนส่งเสริมบุคลากรผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา การสนับสนุนหน่วยงานในสังกัดก็คือวัดให้มีความพร้อมในการเผยแผ่ฯ

เทคโนโลยี คือ การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อมวลชน IT และสื่อชุมชน สถานีวิทยุชุมชน เพื่อให้เข้าถึงประชาชนได้ง่าย ทุกกลุ่มเป้าหมาย

การพัฒนาศักยภาพ คือ การจัด โครงการอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีความรู้ความสามารถทั้งทางด้านเทคนิค ทักษะ กลยุทธ์และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

วิธีการเผยแผ่ คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก การประยุกต์ใช้หลักธรรมให้เข้าสู่ศรัทธา ปัจจุบัน การนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการเผยแผ่ การสร้างเครือข่าย และมุ่งเน้นให้ความรู้แก่ผู้ฟัง

2. การเรียนรู้ (Learning)

หลักสัปปริสธรรม 7 คือ แนวทางการบริหารจัดการแนวพุทธที่มีได้หวังผลกำไร เป็นการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีความเมตตาต่อกันและรู้เท่าทันโลก เป็นการประยุกต์ใช้หลักธรรมให้เข้ากับยุคสมัย

กระบวนการเพื่อสร้างสรรค์ปัญญา คือการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนติดอาวุธทางปัญญาให้กับชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้ใช้ความรู้ท้องถิ่นในการสร้างความเข้มแข็งให้กับคนท้องถิ่นอย่างแท้จริง

ศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัด เป็นศูนย์ประสานงานกลางประจำจังหวัด อำนวยความสะดวก เป็นที่ปรึกษา พัฒนานุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้การอุปถัมภ์ และปฏิบัติตามนโยบาย ข้อกำหนด ข้อบังคับ วัตถุประสงค์ และอื่น ๆ ตามที่ศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนดหรือมอบหมาย

พระสงฆ์และชุมชน พระสงฆ์มีหน้าที่ศึกษาเรียนรู้คำสอนให้เกิดความรู้ความเข้าใจ แล้วปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนนั้นแล้วต้องสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติตามด้วยเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนนั้นๆ

3. นวัตกรรม (Innovation)

สื่อสมัยใหม่ โดยใช้ธรรมะเพื่อสร้างแรงบันดาลใจสร้างกำลังใจในการทำมาค้า ละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ เข้าใจพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงของชีวิต ใช้สื่อเฟสบุ๊คส์ กิจกรรมการบรรยายธรรมะ กิจกรรมพัฒนาเด็กและเยาวชน เข้าใจ โดยใช้วิธีการนำเสนอแบบอุปมาอุปไมย ใช้สัญลักษณ์สื่อความหมาย ด้วยการทำให้ธรรมะเป็นเรื่องง่าย

เครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เข้าถึงทุกกลุ่มเป้าหมายและให้เกิดประโยชน์อย่างมากที่สุด

การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ เพื่อให้สอดคล้องกับระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ.2550 การพัฒนาสื่อการเรียนรู้เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. เครือข่าย (Network)

เครือข่ายพระสงฆ์ คือการประสานงานกันระหว่างพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ของผู้ฟังอย่างแท้จริง

องค์ความรู้ โดยการส่งเสริมให้ประชาชนใช้หลักธรรมทางศาสนาจนเกิดจิตสำนึกที่ถูกต้องพร้อมใจที่จะรวมตัวและรวมกลุ่มสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันอย่างเข้มแข็ง และร่วมใน

กระบวนการบริหารจัดการชุมชนให้เกิดความเป็นธรรมและความโปร่งใสในการพัฒนาชุมชน
อบรมพัฒนาคนให้มีคุณธรรม

การบูรณาการ บ้าน วัด โรงเรียนและชุมชน โดยเน้นชุมชนอันเป็นที่ตั้งของวัดและการพัฒนา
สาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง ด้วยกระบวนการถ่ายทอดธรรมเนียม
ประเพณี ค่านิยม ที่สอดคล้องและเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน วัดเป็นศูนย์กลางของ
ชุมชนและมีบทบาทในการเป็นแหล่งเรียนรู้

5.2 การอภิปรายผลการวิจัย

จากข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ตามความคิดเห็นของบุคคลและกลุ่มบุคคลผู้ให้ข้อมูล
สำคัญ ได้แก่ ผู้อำนวยการกลุ่มงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
ผู้บริหารศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัด ผู้ปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
กลุ่มนักวิชาการศาสนา ทั้ง 4 ภูมิภาค ภูมิภาคละ 1 ศูนย์ที่เป็นพื้นที่ทำการวิจัย ตลอดจนถึงการ
สนทนากลุ่มเฉพาะเจาะจงกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดใน
ประเทศไทย สามารถชี้ให้เห็นถึงต้นแบบการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สามารถ
นำมาอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. กระบวนการบริหารจัดการ

ศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทย ได้จัดทำแผนปฏิบัติการ เพื่อใช้
เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการองค์กรให้สอดคล้องกับนโยบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามพันธกิจ เป้าประสงค์ กลยุทธ์ สนองต่อนโยบาย บรรลุผลสำเร็จ
ตามเป้าประสงค์และสามารถวัดผลได้ตามตัวชี้วัด ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของ Hellriegel, Slocum,
& Jackson (2004, p. 7) กล่าวไว้ว่า การบริหารจัดการองค์กร คืองานและกิจกรรม ซึ่งรวมถึงการ
กำกับองค์กรหรือหน่วยงานขององค์กร โดยใช้กระบวนการทางการจัดการ ประกอบด้วย การ
วางแผน การจัดองค์กร การชี้นำ และการควบคุม จะเห็นได้ว่าศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำ
จังหวัดทั้ง 4 ศูนย์ มีกระบวนการนำแผนสู่การปฏิบัติ มีการสื่อสารทิศทางองค์กรทั้งวิสัยทัศน์ พันธ
กิจ เป้าประสงค์ จุดเน้นการพัฒนาและเป้าหมาย ใ้บุคลากรทุกระดับรับรู้และเข้าใจตรงกันทั่วถึง
วิเคราะห์เปรียบเทียบสภาพปัจจุบันและเป้าหมายนโยบาย เพื่อกำหนดกลยุทธ์และจัดทำแผนปฏิบัติ
งานใ้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ ดำเนินกิจกรรมตามแผนปฏิบัติการที่กำหนดคนนโยบาย
คำนึงถึงเป้าหมาย ติดตาม ตรวจสอบและประเมินผล เพื่อให้การนำกลยุทธ์สู่การปฏิบัติอย่างเป็น
รูปธรรม และรายงานผลการปฏิบัติงานใ้ผู้บริหารทราบ, การจัดการองค์กร ศูนย์เผยแผ่
พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดทั้ง 4 ศูนย์ มีการจัดโครงสร้างองค์กร กระบวนการทำงานและ

มอบหมายผู้รับผิดชอบงาน ผู้สนับสนุน พร้อมกำหนดบทบาทความรับผิดชอบอย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของ Shermerhorn, (2008, pp. 17-19) กล่าวไว้ว่า การจัดการ เป็นกระบวนการตัดสินใจว่าใครทำงานอะไร และรายงานขึ้นตรงกับใคร เป็นการใช้นุเคราะห์ได้อย่างเหมาะสม หรือเรียกว่ากระบวนการออกแบบงาน การจัดสรรทรัพยากรและการประสานงาน กิจกรรมการทำงาน การปฏิบัติงานตามแผนและโครงสร้างขององค์กร นำมาสู่การนำนโยบายไปปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทย การดำเนินงานตามโครงสร้างองค์กรและแผนที่วางไว้ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ขององค์กรพบว่าศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดทั้ง 4 ศูนย์ ได้นำนโยบายไปปฏิบัติโดยการสนับสนุนส่งเสริมบุคลากรผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ได้รับการศึกษา เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างดีเยี่ยม รวมทั้งส่งเสริมการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อมวลชน IT และสื่อชุมชน สถานีวิทยุชุมชน เพื่อให้เข้าถึงประชาชนได้ง่ายทุกกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ สานิตย์ กายาผาด (2542, น. 110) ในปัจจุบันโลกได้ก้าวเข้าสู่ยุคสังคม ข้อมูลข่าวสารอย่างแท้จริง ทำให้วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้บริโภคเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง ส่งผลให้การดำเนินทางธุรกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงไปด้วย เทคโนโลยีเป็นสิ่งที่คู่กับสารสนเทศ คราปใดที่เทคโนโลยีมีความก้าวหน้า ก็จะก่อให้เกิดสารสนเทศที่ทันสมัยไปด้วย

กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่ากระบวนการบริหารจัดการของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทย ทั้ง 4 ศูนย์ มีการปฏิบัติงานตามแผน มีโครงสร้างองค์กร การนำนโยบายด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปปฏิบัติ และเทคโนโลยีสารสนเทศมีเข้ามามีบทบาททางด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่ประชาชนทุกกลุ่ม ผลการดำเนินงานตามแผน และกระบวนการทำงานของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดส่งผลให้การเผยแผ่ฯ ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายและนโยบายที่กำหนดไว้

2. การบริหารจัดการแนวพุทธ

หลักสี่ปรัศธรรม 7 นั้น เป็นข้อธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พุทธบริษัทตามโอกาสสถานที่ต่างกัน การประยุกต์ใช้หลักสี่ปรัศธรรมกับการบริหารจัดการจำเป็นต้องอาศัยวิทยาการด้านการบริหารจัดการเข้ามาสนับสนุนองค์กร หลักสี่ปรัศธรรมเป็นหลักธรรมที่ผู้บริหารศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทย นำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารองค์กร ส่งผลให้การดำเนินงานร่วมกันของบุคลากรมีประสิทธิภาพ ช่วยเหลือบุคลากรตระหนักในเหตุผลรู้จักวางตัวพอเหมาะพอดีทั้งทางการพัฒนาองค์กร รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม จึงมีความสำคัญอย่างมากต่อการบริหารงาน มีการประยุกต์ใช้ทางบวกกับการปฏิบัติงานตามกระบวนการบริหารจัดการทุกด้าน มี

ด้านการวางแผน ด้านการจัดบุคลากร ด้านการประสานงาน ด้านการรายงานและด้านการงบประมาณ ทำให้เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผลในการปฏิบัติงานขององค์กร ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2538, น. 276) ได้ให้ความหมายของสัปปริสธรรม หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมของคนดี ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ ถือได้ว่าเป็นสมาชิกที่ดีมีคุณค่าอย่างแท้จริงของมนุษยชาติซึ่งเรียกได้ว่าเป็นคนที่สมบูรณ์ ผู้สามารถนำบุคคลและสังคมไปสู่ความสำเร็จได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระพุทธศิลป์ อุปศิริ (2555) ได้ศึกษาการบริหารงานโดยการประยุกต์ใช้หลักสัปปริสธรรม 7 ขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านคือ อำเภอโพนสวรรค์ จังหวัดนครพนม พบปัญหาอุปสรรคต่อการบริหารงานโดยการประยุกต์ใช้หลักสัปปริสธรรม 7 ที่เกิดขึ้นในองค์การบริหารส่วนตำบล คือประชาชนมีความผูกพันกับองค์กรน้อย ประชาชนไม่ค่อยมีส่วนร่วมกับการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ประชาชนไม่มีบทบาทส่วนร่วมในการเข้าร่วมประชุมเพื่อเสนอปัญหาและแสดงความคิดเห็น วิจารณ์การทำงานได้

กล่าวโดยสรุป การบริหารจัดการตามหลักสัปปริสธรรม 7 ของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัด ทั้ง 4 ศูนย์ เป็นการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาองค์กร โดยการประยุกต์ใช้หลักธรรม ให้เข้ากับรูปแบบการบริหารจัดการ มีการพัฒนาบุคลากร พัฒนาการประสานงานองค์กรเครือข่าย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระมหาคัมภีร์ วชิรปัญญา (2552, น.118) ได้กล่าวว่า ในการบริหารงานองค์กรต่างๆ ถ้าองค์กรใดได้บุคลากรที่เป็นสัตบุรุษก็ย่อมสร้างความเจริญสามัคคีให้แก่อนุชน

3. ปัจจัยสนับสนุนการบริหารจัดการ

สภาพแวดล้อมองค์กร สภาพแวดล้อมในการทำงานเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้บุคลากรสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ บนพื้นฐานของความพึงพอใจซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่รอบตัวเราและเกี่ยวข้องกับบุคลากรโดยตรง อีกทั้งการใช้ชีวิตในแต่ละวันอย่างน้อยหนึ่งในสามอยู่กับที่ทำงาน ความเป็นไปได้ในอนาคตที่ต้องใช้เวลาของชีวิตเกี่ยวข้องกับการทำงานมากขึ้น การจัดให้มีสภาพแวดล้อมองค์กรของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดทั้ง 4 ศูนย์ ย่อมมีผลดีต่อประสิทธิภาพในการทำงาน หากจัดให้สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับการทำงาน สามารถสร้างความพึงพอใจให้กับบุคลากร ตรงกันข้ามหากสภาพแวดล้อมในการทำงานไม่เหมาะสม บุคลากรอาจเกิดความไม่พึงพอใจในการปฏิบัติงาน อันเป็นสิ่งที่บั่นทอนทั้งทางร่างกายและจิตใจ ผลกระทบทางร่างกายหรือจิตใจของบุคลากรจะมีผลต่อการดำรงชีวิตในแต่ละวัน การได้ใช้ชีวิตใช้เวลาภาพได้ สภาพแวดล้อมที่ดี มีความเหมาะสมในการทำงานซึ่งเป็นเวลาหนึ่งในสามของแต่ละวันเพียงพอที่จะทำให้บุคลากรมีความรู้สึกดี มีความสุข ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชีวิตในครอบครัวดีขึ้น นั่นก็

หมายถึงการมีคุณภาพชีวิตที่ดีย่อมส่งผลต่อองค์กร ครอบครัวและประเทศชาติ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาปัจจัยส่วนบุคคล ของ ชีระ เหลืองนทีเทพ และสุทธินันท์ พรหมสุวรรณ(บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยกรุงเทพ) การที่จะทำให้อุบลลากรมีความรู้สึกดี มีความสุข มีปัจจัยอื่นๆ มาเกี่ยวข้อง นอกจากสภาพแวดล้อมในการทำงานแล้ว ยังมีปัจจัยภายในหรือแรงจูงใจภายในและปัจจัยภายนอกหรือแรงจูงใจภายนอกของแต่ละบุคคลทั้งที่มองเห็นเป็นรูปธรรม และที่เป็นนามธรรม แรงจูงใจภายในเป็นสิ่งที่ผลักดันจากภายในตัวบุคคล ซึ่งอาจจะเป็นที่เจตคติ ความคิดเห็น ความสนใจ ความตั้งใจ การมองเห็นคุณค่า ความพอใจ ความต้องการ สิ่งต่างๆ ดังกล่าวนี้อิทธิพลต่อพฤติกรรมค่อนข้างถาวร แรงจูงใจภายนอกเป็นสิ่งที่ผลักดันภายนอกตัวบุคคลที่มักกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรม อาจจะเป็นการได้รับรางวัล เกียรติยศ ชื่อเสียง คำชม การได้รับการยอมรับยกย่อง ฯลฯ แรงจูงใจนี้ไม่คงทนถาวรต่อพฤติกรรม

ความสัมพันธ์ทางสังคม ความสัมพันธ์ภายในองค์กรที่มีผลต่อการบริหารจัดการองค์กร ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในองค์กร ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มหน่วยงานเครือข่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทย ให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร ในเครือข่ายสังคมจะประกอบไปด้วยบุคคลหรือตัวแสดงที่มีความสัมพันธ์ (Relation) ซึ่งกันและกันตามบทบาทหรือหน้าที่ของแต่ละคนหรือคู่ความสัมพันธ์มีอยู่ ซึ่งแต่ละคนนั้นมีได้มีเพียงบทบาทเดียว หากแต่มีหลายบทบาทที่จะต้องสวมในชีวิตประจำวัน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในเครือข่ายสังคม บางครั้งอาจเป็นไปได้ตามทฤษฎีของการแลกเปลี่ยน เพราะบุคคลไม่เพียงแต่ทำตามบทบาทหน้าที่ที่คาดหวังในสังคม หรือตามบรรทัดฐานที่ได้รับการถ่ายทอดมาเท่านั้น แต่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลยังขึ้นอยู่กับพื้นฐานของการรับรู้และการตัดสินใจในการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันระหว่างคู่ความสัมพันธ์ ทั้งในด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Encyclopedia of Sociology (Volume 4 : S-Z Index) (1992 : 1887) ให้นิยามของ เครือข่ายทางสังคม (Social Network) ว่าหมายถึง ปรากฏการณ์ทางสังคมในรูปแบบหนึ่ง que แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการจัดเรียงความสัมพันธ์ (Patterned Arrays of Relationship) ระหว่างปัจเจกชน (Individual) ที่ร่วมกระทำการในสังคม และยังสนับสนุนแนวความคิดนี้โดย พระมหาสุทิตย์ อาภากร (2547 : 6) ให้นิยามของ เครือข่ายทางสังคม ว่าหมายถึง ความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ปัจเจกบุคคลกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่ม และกลุ่มกับเครือข่าย โดยเป็นการอธิบายถึงพฤติกรรมและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ เช่น กิจกรรม การสื่อสาร ความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่มีโครงสร้างและรูปแบบที่หลากหลาย ศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดทั้ง 4 ศูนย์ มีการ

สร้างเครือข่ายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์กร เป็นความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรที่มีส่วนร่วมและมีบทบาทด้านการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนโดยตรง

4. บุคลากร

การพัฒนาศักยภาพ วิธีการพัฒนาศักยภาพบุคลากรของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดทั้ง 4 ศูนย์ การทำงานของบุคลากรต้องมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลมากที่สุดเพื่อเอื้ออำนวยประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจในหลักธรรมคำสอน ด้วยเหตุนี้เรื่องศักยภาพของบุคลากรจึงถือเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องมีการพัฒนาเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างคน งานและเป้าหมายขององค์กร ศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดทั้ง 4 ศูนย์สามารถพัฒนาศักยภาพบุคลากรเพื่อรองรับภาระงานขององค์กรได้เป็นอย่างดี เพียงแต่การพัฒนาต้องเป็นไปตามวิธีการที่ถูกที่ควร ต้องเป็นการพัฒนาที่เกิดให้เกิดเสถียรภาพ(ความยั่งยืน) การพัฒนาศักยภาพก็คือการพัฒนาบุคลากรในเรื่องของความสามารถแต่ในเบื้องต้นของการพัฒนายังต้องตรวจสอบขีดความสามารถของบุคลากรก่อนว่ามีมากน้อยเพียงใด มีความเหมาะสมกับภาระงานที่รับผิดชอบหรือไม่ เรื่องความเหมาะสมระหว่างคนกับงานเป็นเรื่องสำคัญ ความสามารถของมนุษย์สามารถพัฒนาได้อย่างไม่มีขีดจำกัดก็จริงอยู่ แต่มนุษย์ทุกคนล้วนแล้วแต่มีความสามารถต่างกัน ทั้งนี้เมื่อผ่านกระบวนการคัดสรรคนเข้าทำงานแล้วก็พัฒนาโดยกระบวนการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีความรู้ความสามารถทั้งทางด้านเทคนิค ทักษะ กลยุทธ์และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ วิลาวรรณ ทรัพย์พิศาล (2550: 158) กล่าวไว้ว่า การพัฒนาบุคคลจะนำมาใช้บุคลากรระดับบริหารเพื่อส่งเสริมสร้างความรู้ ประสบการณ์ ตลอดจนแนวคิดต่างๆ ให้บุคลากรในระดับนี้สูงยิ่งขึ้นเพื่อรองรับความเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจ ความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีที่พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ตลอดจนการขยายตัวขององค์กรและปรับโครงสร้างของระบบงาน ด้วยเหตุผลดังกล่าวองค์กรจำเป็นต้องมีผู้บริหารระดับต่างๆ ให้มีความพร้อมทั้งด้านร่างกายจิตใจ ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่จะปฏิบัติงานในระดับสูงได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และสนับสนุนแนวคิดนี้โดยงานวิจัยของ ว่าที่ร้อยตรีหญิงสุทธัญญา โอบอ้อม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามแนวพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยด้านแนวทางการพัฒนาศักยภาพบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามแนวพระพุทธศาสนา ซึ่งมีองค์ประกอบ คือ จะต้องเริ่มจากกระบวนการหรือวิธีการพัฒนาทรัพยากรบุคคลใน 3 ด้าน คือ T (Training) การฝึกอบรม, E (Education) การศึกษา และ D (Development) การพัฒนา นำมาบูรณาการกับหลักพระพุทธศาสนา คือ หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา จะก่อให้เกิดศักยภาพของบุคลากรใน 3 ด้าน คือทางด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ดังนั้นแนวทางการพัฒนานี้สามารถนำ

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาศักยภาพบุคลากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วิธีการเผยแผ่ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน มีเป้าหมายในการเผยแผ่แตกต่างจากอดีตมาก เนื่องจากยุคสมัยได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โลกมีการพัฒนาและมีความทันสมัยก้าวหน้าไปไกล สื่อเทคโนโลยีต่างๆ ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการดำรงชีวิตของประชาชน ทำให้ประชาชนห่างไกลจากพระพุทธศาสนา ดังนั้นเป้าหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน จึงเป็นไปเพื่อให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจถึงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง สามารถนำหลักธรรมคำสอนไปประพฤติปฏิบัติและประยุกต์ใช้หลักธรรมคำสอนในการดำรงชีวิต เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่น อีกทั้งเพื่อร่วมกันสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงมั่นคงอยู่กับพุทธศาสนิกชนและประเทศไทยตลอดไป วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของบุคลากรผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัด ทั้ง 4 ศูนย์ ในปัจจุบันเป็นการเผยแผ่เชิงรุกมากกว่าเชิงรับ เพราะถ้าทำการเผยแผ่แบบเชิงรับ จะทำให้หลักธรรมคำสอนนั้นแพร่ขยายออกไปได้ช้าและไม่ทันกับยุคสมัยปัจจุบัน ดังนั้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องเป็นแบบเชิงรุกเพื่อให้ทันกับยุคสมัยปัจจุบัน วิธีการเผยแผ่ต้องมีการประยุกต์ระหว่างหลักธรรมคำสอนกับสื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจและเข้าถึงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้ง่ายขึ้น วิธีการเผยแผ่ในปัจจุบันมีทั้งวิธีการเผยแผ่แบบการยกบุคคลเป็นที่ตั้ง ยกบุคคลเป็นใหญ่หรือบรรยายโดยอ้างอิงบุคคลเป็นตัวอย่าง ซึ่งเรียกวิธีนี้ว่าการเผยแผ่แบบบุคลาธิษฐาน และวิธีการเผยแผ่แบบธรรมมาธิษฐาน เป็นวิธีการเผยแผ่แบบแสดงเฉพาะธรรมล้วนๆ อธิบายหัวข้อธรรมที่ยกขึ้นมาแสดงโดยไม่อิงบุคคล ซึ่งวิธีการเผยแผ่ที่กล่าวมานี้เป็นวิธีการเผยแผ่ที่เคยมีมาแล้วแต่ในอดีต แต่ยังสามารถนำมาใช้ในการเผยแผ่กับสมัยปัจจุบันได้ โดยการประยุกต์ให้เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบัน และในปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของทรงวิทย์ แก้วศรี (2551) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า ผลการศึกษาพบว่า หลักการบริหารสมัยใหม่ตามรูปแบบการบริหารเชิงยุทธวิธีนั้นสอดคล้องกันกับวิธีการของพระพุทธเจ้าที่ทรงใช้มาก่อนแล้วทั้งสิ้นวิธีการของพระองค์เป็นวิธีการปฏิบัติจริงเรียบง่ายกระชับรัดกุมตรงประเด็นสามารถจัดการแก้ปัญหาการบริหารได้ทุกอย่างอย่างได้ผลมีประสิทธิภาพทั้งนี้เพราะทุกกระบวนการความคิดของพระองค์เป็นระบบและสมเหตุสมผล จากสมมุติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ตามวัตถุประสงค์ของวิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีข้อเท็จจริง และหลักฐานตามคัมภีร์พระพุทธศาสนายืนยันว่า 1.) พระพุทธเจ้าทรงประกาศศาสนาด้วยพระปรีชาสามารถและพระกุศโลบายอันแยบยลลึกซึ้งยุทธวิธีของพระองค์นั้นเมื่อเทียบเคียงแล้วแสดงว่าทฤษฎีการบริหารเชิงยุทธวิธีของตะวันตกมาสอดคล้องกับวิธีการของพระพุทธเจ้า โดยมีข้อสงสัยทั้งวิธีการของพระ

พุทธองค์มีประสิทธิภาพก่อให้เกิดประสิทธิผลอย่างสูงสุดด้วย 2.) ตามหลักการวิเคราะห์สวอท (SWOT Analysis) ของตะวันตกแยกการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมออกเป็น 2 คือ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกเพื่อหาโอกาสและภัยอันตรายและการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในเพื่อหาจุดแข็งและจุดอ่อนพระพุทธเจ้าทรงวิเคราะห์ โดยรวมทุกสภาพแวดล้อมในการวิเคราะห์นั้นผู้วิจัยจำแนกสภาพแวดล้อมต่างๆออกเป็น 3 กลุ่ม คือสภาพแวดล้อมทางศาสนาสภาพแวดล้อมทางการเมืองการปกครองและสภาพแวดล้อมทางสังคมพระพุทธเจ้าทรงทราบจุดแข็ง, จุดอ่อน, ภัยอันตรายและโอกาสช่องทางได้เป็นอย่างดีจึงทรงสามารถนำพระพุทธศาสนาเข้าแรกแรกขึ้นในหมู่ประชาชนชาวชมพูทวีปจนประดิษฐานพระพุทธศาสนาได้มั่นคงภายในเวลาเพียง 4 ปี 3.) ผลของการศึกษาวิจัยพบว่ากระบวนการคิดออกมาเป็นทฤษฎีระหว่างตะวันตกกับพระพุทธเจ้าแตกต่างกันตะวันตกหรือสามัญชนทั่วไปนั้นคิดตั้งทฤษฎีจากปัญหาคือความรู้แค่ 2 ประการได้แก่เงินตามยปัญญาและสุดมยปัญญาจึงเป็นการตั้งสมมุติฐานแล้วคิดหาวิธีการเพื่อไปสู่เป้าหมายโดยคาดคะเนเอาว่าจะต้องเป็นไปตามนั้นซึ่งอาจไม่แน่นอนแต่พระพุทธเจ้าทรงคิดค้นทฤษฎีจากภวามยปัญญาได้ผ่านการทดลองปฏิบัติการณ์เห็นผลมาแล้วจึงทรงนำมาประมวลสรุปเป็นทฤษฎีอาจจะกล่าวได้ว่าตะวันตกคิดทฤษฎีต่างๆได้เพียงแค่ “ทฤษฎี”(Theory) แต่พระพุทธเจ้านั้นทรงคิดได้ถึงขั้นเป็น “ทฤษฎีบท” (Theorem) 4.) ยุทธวิธีการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้าทุกขั้นตอนสามารถนำหัวข้อธรรมมาใช้เป็นหลักควบคู่กันไปได้อย่างกลมกลืนกล่าวคือการใช้โยนิโสมนสิหาร, การตัดสินใจใช้ปริญา 3 อธิษฐานธรรม 4 และปัญจธรรม 3, การวางแผนใช้โกล 3 และสัมมปธาน 4, การบริหารใช้อธิบาท 4 พละ 4 และทิสฐัมมิกัตถสังวัตตนิกรรม 4, ภาวะผู้นำใช้อัตตหิตสมบัติปรหิตปฏิบัติและยุทธการแบบทหารมีอาชีพตามที่ตรัสไว้ในโยธาชีวิตสูตร 5.) ยุทธวิธีของพระพุทธเจ้านั้นสามารถบูรณาการออกมาใช้กับการดำเนินงานทั่วไปในองค์กรต่างๆในที่นี้ได้แสดงเป็นรูปแบบไว้ 3 รูปแบบคือ “แบบตรีกรรม”, “แบบจตุราริยสัง”, และ “แบบรัตนตรัย” แต่ละแบบแสดงด้วยแผนภูมิให้เห็นวิธีการและขั้นตอนอย่างชัดเจนสุดท้ายได้แสดงตัวอย่างการบูรณาการยุทธวิธีแบบพุทธวิธีใช้กับห้องสมุดและสถาบันวิทยบริการ “แบบรัตนตรัย” เพื่อเป็นแบบอย่างแก่องค์กรต่างๆนำไปประยุกต์ใช้ในฐานะเป็น “องค์ความรู้ใหม่” ต่อไป

5.3 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทย ต้องมีแผนการดำเนินงานที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ขององค์กร และนโยบายของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นกระบวนการขับเคลื่อนการดำเนินงานหรือกลไกที่สำคัญทั้งหมดให้

สามารถบรรลุผลลัพธ์ตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ การดำเนินงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะบังเกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องผลักดันให้มีการปรับเปลี่ยนทัศนคติ แนวคิด ค่านิยม เป้าหมาย รวมถึงวิธีการปฏิบัติงาน การนำแผนไปสู่การปฏิบัติของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนา นั้น จำเป็นต้องสร้างความเข้าใจให้บุคลากรทุกระดับเพื่อให้เกิดการยอมรับและมีส่วนร่วม พร้อมทั้งจะ นำแผนงาน โครงการต่างๆ ไปดำเนินการตามแนวทางได้อย่างเหมาะสม และสามารถประยุกต์การดำเนินงานให้เหมาะสมกับแนวทางปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการปฏิบัติและสร้างการมีส่วนร่วม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามวิสัยทัศน์ พันธกิจและประเด็นยุทธศาสตร์ที่วางไว้ จึงได้กำหนดแนวทางการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ

2. ศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทย ควรมีแนวทางที่ส่งเสริมสนับสนุน ผลักดันให้บุคลากรพัฒนาตนเองและสามารถปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายไปในทิศทางเดียวกันและสอดคล้องวิสัยทัศน์ขององค์กร ควรมีการส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัย เพื่อพัฒนา กิจกรรมงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้สอดคล้องกับนโยบายของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ว่าด้วยเรื่องการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาของคณะสงฆ์ทุกประเภท รวมทั้งสนับสนุนโดยประสานกับมหาวิทยาลัยสงฆ์เพื่อการศึกษาของคณะสงฆ์มีความหลากหลายในรูปแบบและวิธีการศึกษาทำโดยไม่กระทบการศึกษาดั้งเดิมของคณะสงฆ์ และให้มีการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาพระพุทธศาสนาในระบบธรรมศึกษาให้แพร่หลายยิ่งขึ้น ประสานคณะสงฆ์ให้มีระบบและรูปแบบการศึกษาระบบธรรมศึกษาให้มีความหลากหลาย สามารถตอบสนองความต้องการศึกษาธรรมศึกษาของประชาชนทั้งในและต่างประเทศ

3. ศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทย ต้องเน้นการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการเผยแผ่พระพุทธศาสนากับองค์กรเครือข่าย เพื่อให้การดำเนินการบรรลุเป้าหมายที่กำหนด การเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในแผนปฏิบัติด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยการประชุมชี้แจงทำความเข้าใจในกระบวนการจัดทำแผน เพื่อให้บุคลากรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้รับทราบและเข้าใจในทิศทางดำเนินการไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งนี้ เพื่อให้การขับเคลื่อนแผนการเผยแผ่ให้บรรลุเป้าประสงค์ ตลอดจนเป็นการสร้างองค์ความรู้ด้านการเผยแผ่ให้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความรู้สึกร่วมมีส่วนร่วมและพร้อมรับผิดชอบในการแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

4. ศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทย ต้องนำแผนยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่การปฏิบัติ โดยจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อรองรับแผนยุทธศาสตร์ที่ชัดเจน และควรต้องการกำหนดการรายงานผลและทบทวนแผนยุทธศาสตร์เป็นระยะ ต้องมีการนำแผนไปปฏิบัติเป็นการปฏิบัติงานตามที่ได้กำหนดไว้ในแผนงานหรือโครงการเพื่อให้งานที่กำหนดไว้ใน

แผนบรรลุเป้าหมาย การดำเนินการในด้านการเตรียมบุคคล งบประมาณ วิธีการ ก่อนดำเนินการมีการชี้แจงให้บุคลากรผู้รับผิดชอบและผู้ปฏิบัติงานดำเนินการมีการให้คำแนะนำปรึกษาหรือ มีการควบคุมการปฏิบัติงานและการรายงานตลอดจนการปรับปรุงแก้ไขทุกระยะของการปฏิบัติงาน มีความชัดเจนในวัตถุประสงค์และเป้าหมายของแผนการกำหนดและมอบหมายภารกิจความรับผิดชอบในโครงสร้างบริหารแผน มีความชัดเจนมีระบบการกำกับตรวจสอบและประเมินผลภายในองค์กร และมีการเสริมแรงผู้ปฏิบัติในเชิงสร้างสรรค์สมรรถนะองค์กรที่น่าแผนสู่การปฏิบัติ มีความเข้มแข็งทั้งศักยภาพ ความสามารถและความพร้อมมีการสนับสนุนและมีความผูกพันของฝ่ายต่างๆ

5.3.2 ข้อเสนอแนะเชิงการบริหารจัดการ

1. ผู้บริหารศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดต้องสื่อสารและชี้แจงทิศทางของศูนย์เผยแผ่ให้บุคลากรทุกระดับทราบและนำไปสู่การปฏิบัติ การบริหารสมัยใหม่จำเป็นต้องอาศัยวิทยาการด้านการจัดการบริหารเข้ามาสนับสนุนองค์กร เพื่อเสริมพลังการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล พัฒนาทรัพยากรขององค์กรอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ รวมทั้งใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาสนับสนุน ด้านฐานข้อมูล การสร้างบุคลากรในองค์กรให้มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีการตรวจสอบ ประเมินผล การปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งปรับปรุงและพัฒนาระบบการบริหารงานสมัยใหม่เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายขึ้น โดยให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ หรือนวัตกรรมใหม่ๆ ที่เข้ามาสนับสนุนการบริหารงานขององค์กร

2. บุคลากรทุกภาคส่วนควรมีส่วนร่วมในการทบทวนกระบวนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ประจำปี บุคลากรต้องเข้าร่วมอบรมสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ ตามกระบวนการที่กำหนดไว้ การสร้างทีมงานที่มีประสิทธิภาพ มีการประสานประโยชน์ สร้างความร่วมมือ การกระจายอำนาจที่เหมาะสม จะเป็นแนวทางในการบริหารจัดการเพื่อน้ององค์กรคือศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทยเข้าสู่โลกาภิวัตน์ การมีส่วนร่วมของบุคลากรเป็นผลมาจากการเห็นพ้องในเรื่องความต้องการและทิศทางการเปลี่ยนแปลงและความเห็นพ้องตรงกัน จะต้องมีการทบทวนความคิดริเริ่ม โครงการเพื่อการปฏิบัติ เหตุผลเบื้องต้นของการที่มีคนมารวมกัน ได้ควรจะต้องมีการตระหนักว่าปฏิบัติการทั้งหมดหรือการกระทำทั้งหมดที่ทำโดยกลุ่มหรือในนามกลุ่มนั้น กระทำผ่านองค์กร(Organization) ดังนั้นองค์กรจะต้องเป็นเสมือนตัวนำให้บรรลุความเปลี่ยนแปลงได้

3. ต้องมีการทบทวนแผนยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กรให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีการติดตามและสรุปผลการดำเนินงาน การดำเนินงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแผนแม่บทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาประกอบด้วยยุทธศาสตร์ทั้ง 4 ด้าน ด้านอุปถัมภ์ ส่งเสริม สนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเพิ่มและการพัฒนาบุคลากรผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีศักยภาพและขีดความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การจัดกิจกรรมการเผยแผ่หลักพุทธธรรมด้วยรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย และการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยแต่ละแผนยุทธศาสตร์นั้นได้กำหนดกลยุทธ์ แผนงานและโครงการเพื่อรองรับการดำเนินการตามแผนแม่บทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้จัดทำขึ้นเพื่อสนองงานคณะสงฆ์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยเป็นงานด้านที่มีความสำคัญในการดำรงคงอยู่ของพระพุทธศาสนา การเผยแผ่พระธรรมคำสอนไปสู่ประชาชน และการพัฒนารูปแบบและวิธีการในการเผยแผ่และพัฒนาองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา

5.3.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ผลจากการศึกษาครั้งนี้ พบว่ามีประเด็นสำคัญที่สามารถนำไปดำเนินการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไปได้ ดังนี้

1. การศึกษาเรื่องต้นแบบการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทย คัดเลือกกรณีศึกษาจากสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดที่มีการบริหารจัดการที่ดีและมีผลงานดีเด่น ซึ่งประเมินโดยคณะกรรมการที่แต่งตั้งโดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ดังนั้น ในการศึกษาครั้งต่อไปจึงควรทำการศึกษาด้านแบบการบริหารจัดการจากกรณีศึกษาสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดที่ได้รับรางวัลด้านอื่นๆ เพื่อนำมาพิจารณาเปรียบเทียบหลักการบริหารจัดการว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่

2. ควรมีการศึกษากับองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยตรง ควรมีการกำหนดทิศทางการเผยแผ่ให้ไปในทิศทางเดียวกัน ต้องมีหลักสูตรด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือพัฒนาบุคลากรนักเผยแผ่ พัฒนาหลักธรรมคำสอน พัฒนาสื่อการสอนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ทันสมัยต่อโลกปัจจุบัน เพราะงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่ได้จำกัดเฉพาะพระภิกษุเท่านั้น แต่ยังองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอีกมากมาย ร่วมกันเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังนั้นองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต้องมีการวางแผนและร่วมมือกันอย่างจริงจัง เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จ